

ACC. N:R M. 15559:1-10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Småland Upptecknare: Ingeborg Johansson, Markaryd
Härad: Sunnarbo Berättare: " " "
Socken: Markaryd Berättarens yrke: husföreståndarinna
Uppteckningsår: 1962 Född år 1898 i Himmeryd

När gammelfonen kom. s. 1-10.

N. No. 177

7/11-62

Skriv endast på denna sida.

Vår gramofonen kom
Före år 1908 hade väl knappast någon här i bygden
hörd talas om den stora uppfinning som fonografen
var och långa mindre sett eller hört någon sådan.
Man just vid denna tid gavs det tillfälle för bygdens
folk att på nära håll få bekanta sig med detta
stora undersverk, som man uttryckte det.

Det var en ung man från trakten, närmare bestämt
från Tagerhult vår grannby som efter några
års vistelse i Amerika gjorde ett besök i hemmet
och hade bland annat även en sådan klenod
med sig hem, till ungdomars och även äldres för-
våning och förnöjelse. Tänka sig en maskin som
dalar och återger ljud det må väl ändå vara ett
undersverk. Att det är på världens sista tid vi lever
i det behöver vi inte bekvämligen menade de gamla,
och tillde sådana under kan endast ske i de
yttersta tiderna. Självt var jag aldrig i tillfälle

NM 177

att få se och höra denna märkvärdiga talmaskin som
den kallades då för tiden, men det berättas, att den samma
var konstruerad på ett helt annat sätt än den gramofon
som vi på senare år har blivit vana vid.

Skinner av något slag förhörs icke, utan ljudet var
inspelat på var rulle och man kan heller inte erinra
sig att det fanns någon s.k. troth, som eljest var så
vanligt på äldre tids gramofoner. Det måtte alltså
hava varit någon av de första exemplar av talmaskin
som utkom i handeln, ty den teknik som senare utveck-
lades på detta område känns vi ju till likt var.

Om nu fonografen i fråga hörde till de första försöken
på området, så kunde icke detta något intresset
att höra låtarna var stort även på den tiden, och
de unga voro inte snott på att få vara tillsammans
omkring detta ny försärrade lättskötta instrument.

Vad som kan ingen med säkerhet återge låtarna
som den märkliga talmaskinen expedierade, men

man antager, att det finnes både andliga och världsliga stycken allt eftersom det tilltalade smaksinnet. Att det var uppe på vindkammaren man höll till under dessa musikstunder. Det minns man tydligt och vi veta också, att de gamla i gården ganska snart tröttnade att höra på och mer än en gång skall väl gammelfarhava yttrat: "dåin utådan hade du inte behövt å dras häim." Det var alltså skilda meningar, om nyttan och nöjet med en sådan tingest i huset och därför gjorde den unge svenskamerikanen blott då han tog apparaten med sig nästa gång hem reste över atlanten.

Ni förflyttas oss nu fram i tiden det är 1910 år och då har gramofonen genomgått en väsentlig förändring, den var numera försedd med skivor, låt vara de voro tjocka och klumpiga, med text endast på en side. Om det är dessa skivor som betecknas för stenkastor, vet man inte med säkerhet. När, enas benämningen i fråga inte har förekommit i våra bygder.

Det vill man för, att dessa fjösta gramofonskivor
var de äldsta som har förekommit, och då det gäller
skivmärken, minns man sig sådana som Monarch
Record, Odens Record och husbondens röst m.fl.
Bland namnen av inspelare minns man en vid-
kommen Gustav Tonanders en annan Ernst Polf.
och så naturligtvis Carl Lindström som sålade
bygdemål, vilket då för tiden uppskattades allra mest.
August Svensson och Vilhelm Tenelli hade också
inspelningar från dessa skivmärken, och det hela
var en blandning av både "sämst i fötlet" allt enligt
tidens krav.

24
Vid denna tid alltså 1913-1914 hade vi väl lite
var hört på gramofonmusik åtskilliga gånger på
Nasabryds stormarknad, där man underhöll besökarna
med sådan musik i stor utsträckning. Skrälet från
den stora dratten utslängades så det hördes vida
omkring och detta var ju ett marknadslivets a och o

och man menade allmänt, att detta var brylldan på en sådan folkfest. De unga kunnat ohä med att lära sig åtskilliga "sladånger" på en sådan dag, ty man tog bitarna om och om igen.

Nu var det endast en gång om året som denna föreläsning kunde förekomma. Därför tog man tillfället i akt, och stora flockar ungdomar samlade sig och gick ogenerade in till ett hem här i byn som redan vid denna tid lagt sig till med en första klass gramofon och frågade om det lät sig göra att få höra några bitar. Det var ett äldre par i sjuttioårsåldern, mannen något originalt, var mycket förelskad i musik och eftersom han inte kunde åstadkomma något slag sådant, tog han detta då för tiden mycket gärva steg och köpte hem en sådan dyrbar klenod, och frågade varken "Per eller Pål" om lov. Husvägen var emellertid av annan mening och hade svårt för
5 att följa sin karus över detta så denna tilltaget,

Som hon kallade för: "Lasaforum" såsom en hönnes
släppsal i kammaren ifråvä. Särskilt ser visade hon
sig när ungdomarna kommo och redade upp sig
på bänkarna i "stora stua" för att få höra de olika
låtarna från gramofonen. Ja vem undras väl nu på
det nu efteråt! Det var högst ovärdigt, men vi begrep
inte bättre i de unga åren. Se gubben visade sig
aldrig ohägsen att spela för oss och sanningen att
säger något han inte minst själv av skrälet.

På skall ingen dra, att vi fingo själva välja stycken
vi fingo inte ens komma nära och peka på skivorna
utan det han behagade att servera näst vi snällt
godtager. Han brukade gärna börja föreställningen
med: "en liten fågel på lindkvist" alltså en sång av
någon av de förut nämnda artisterna och så börde
han igenom en del skivor av både bättre och sämre
innehåll allt till sin egen och lyssnarens förlysning.
6 Flur länge den här trafikken pågick minns jag inte!

riktigt, men det är mest dröligt, att nästa ungdom-
kull i de första tonåren som väkte upp här bygden
konjunkt nöjde sig med sådan underhållning som
vi hade fått i den här bondstugan. Utvecklingen
hade gått framåt ett steg för steg, och i och
med detta, var det allt flere som gjorde en sådan
erövring som man menade att en gramofon var bästa
slag var för hemmet. Dock var det långt ifrån allmänt
än, att man höll sig med sådan lyx, men intresset
för dylikt musik var alljämt lika väckt. Doms regel
var ekonomien svag överallt här i bygden på den
tiden och först på tjugo- och trettio-talet kan man
säga att det fanns en sådan apparat i de flesta
hemmen både i denna och närgränsande byar.
För att belysa huru angelägen man kunde vara, att skaffa
sig ett sådant lättkölt instrument skall jag berätta
hur en sjuktovårig pojke gick till väga och uppnådde
ett lyckat resultat. Att köpa en sådan sak var nästan begripligt

otänkbar. I regel var det skräck med inkomster för
bondpojkar i allmänhet på den tiden, år 1915 och så
torde det hava förhållit sig för den nämnda sjutton-
åringen. Det gällde att hitta på en annan utväg, för se
avstå något som var så roligt som att äga en gramofon
att spela på det kunde ju inte tänkas. Man vägar väl
försöka och knäpar ihop en gramofon själv, och sagt
och gjort: en vacker dag var han i färd med förber-
delser till företaget. Visserligen var denne pojke
bänd som ett geni och tekniskt entresserakt, men
att på egen hand utan minsta hjälp utifrån tillverka
en gramofon, det gick väl ändå för långt menade man.
Om han hade något som helst mönster att se efter,
utöver det han snappade upp under förtä besök i
granngården där man höll sig med en sådan pjäs,
vill man knappast tro, men att han lyckades utmärkt
med sitt företag det vet vi, och många voro rent
av förvånade över en dylik prestation av en olärd

Sjuktonåring. Nu var det bara till att välja skivor som tillfredsställde smaken, och i det här hemmet sjungs mest Hultmans sånger, och åtskilliga sådana lärde leysnarna sig från den hemmagjorda gramofonen. Vågen march såsom Kronobergarnas paradmarsch kunde också förkomma, men ofjäst var det utslutande gode bitar som fick förkomma av musik och sång i det här hemmet.

Flere länge ägaren och de övriga familjemedlemmarna nöjde sig med denna hemmagjorda gramofon minns man inte, men säkerligen har den stått obrukbar i en hörna på vinden (den finnes kvar ännu) trettio-
fyra års tid. Såväl här som på andra ställen gick man in för nyare modeller, det kunde ju inte passa i längden med en sådan stor kraft resonerade man, och därför bytte man det gamla kanske utslitna spehverket mot ett sprittande mycket sådant. Modell och konstruktion var nu betydligt förbättrade, den var

ju hopfällbar och kunde bäras i handen som en
reseraska. Detta var en mycket fin uppfinning tyckte
man och tänk så behändigt, om man ville ha den
samma med på en utflykt. Gramofonmusik var
alljämt lika populär här i bygden. Så snart det var
något bales i byn tog man fram gramofonen och drog
några bitar för gästerna, allt efter deras smaksinne.
Någon nu skiva till en helg, det hörde liksom till, och
det var inte heller ovanligt, att man blev förärad med
en sådan till julklapp eller födelsedagsgåva.
Men allting har en ände, så och gramofonens historia, ty
Spelverket har varit så gott som avlidet sedan ett
hugotal är tillbaka, allt sedan radion blev mera allmän
i hemmen fick den gamle tröfjånaren dräds tillbaka,
men skulle det hända, att man någon gång tager
fram gramofonen och hör igenom några skivor, så
är det väl mest för att påminnas sig tonerna från
den gamla gamla goda tiden så allting var behövt lätt.